

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף מ

תנו רבנן סדין בציצית: האם מטילים תכלת העשויה מצמר בסדין של פשתן? לדעת ב"ש אסור להטיל בו תכלת, משום איסור כלאיים (והם לא דורשים את הסמיכות בין כלאיים לציצית להתיר כלאיים בציצית). ומטילים בו רק שמונה חוטי לבן. לדעת ב"ה מטילים בו תכלת (כי דורשים את הסמיכות להתיר כלאיים בציצית). והלכה כדברי ב"ה.

קושיא: א"ר אליעזר ב"ר צדוק - והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהין! כל הרואים אותו מתפלאים עליו, כי הם חושבים שהוא לובש כלאיים.

אמר רבי אם כן למה אסרוה? לפי שאין בקיאי: אם הלכה כבית הלל מדוע באמת אסרו להטיל תכלת בסדין פשתן בירושלים? והתשובה בגלל שהרואים אינם בקיאים בדרשת ה'סמוכים' הנ"ל המתירה כלאיים בציצית. (ומותר לחכמים לעקור מצוה דאורייתא באופן של 'שב ואל תעשה').

אמר ליה רבא בר רב חנא לרבא - ולרמו בי עשרה ונפקו לשוקא ומפרסמא למילתא: שיקחו עשרה אנשים שילבשו ציצית תכלת בבגד פשתן, ויצאו לשוק, וכך יתפרסם שמותר להטיל תכלת בטלית פשתן. **רבא משיב: כל שכן דמתמהו עילון:** הרואים עוד יותר יתפלאו על אנשים הגונים שלובשים כלאיים! **רבא בר רב חנא מקשה: ולידרשא בפירקא:** שידרשו בציבור שמותר להטיל תכלת בפשתן.

גזירה משום קלא אילן: אלא אומר רבא, הגזירה אינה משום שהרואים לא יודעים. אלא מחשש שמא יבואו להטיל חוט צמר צבוע בתכלת המופק מצמח 'קלא אילן', ולא מחילזון. ותכלת כזו פסולה, ואם כן אין בה מצות תכלת, וממילא הם יעברו על איסור כלאיים.

רבא בר רב חנא מקשה: ולא יהא אלא לבן: מדוע יש בזה איסור כלאיים? הרי גם אם הצמר צבוע בקלא אילן ואינו כשר לתכלת, אך על כל פנים נחשיב אותו כמו

חוט לבן (כי במקרה שאין לו חוטי תכלת מטיל שמונה חוטים של לבן). ואם כן הוא מקיים מצות ציצית, והרי מותר איסור כלאיים בציצית. **רבא משיב: כיון דאפשר במינן לא:** מכיון שהוא יכול לקיים את מצות ציצית בחוטי לבן העשויים מפשתן ולא מצמר, אין האיסור כלאיים מותר כאן.

כי כל ההיתר להטיל כלאיים בציצית, נובע מהכלל ש'עשה דוחה לא תעשה'. דהיינו מצות 'עשה' להטיל תכלת בציצית, דוחה את ה'לא תעשה' של כלאיים. אבל אמר ריש לקיש, שהעשה דוחה את הלא תעשה רק אם אין אפשרות לקיים את שניהם, אבל אם יש אפשרות לקיים את שניהם לא.

ולכן רק תכלת אמיתית דוחה את איסור כלאיים, ומותר להטילה בבגד פשתן. אבל תכלת מזוייפת העשויה מקלא אילן שבאמת נחשבת לחוט לבן, אינה דוחה את האיסור, כי ניתן להטיל חוט לבן מפשתן ואין צורך לדחות את האיסור.

קושיא: וליבדקה: ועדיין מדוע רבנן לא יכולים לתקן שאסור לקחת חוט תכלת בלי לבדוק האם הצבע מופק מתכלת אמיתית או מקלא אילן? (לקמן הגמרא תבאר את שיטת הבדיקה).

אלא גזירה משום 'טעימה': אלא החשש הוא לא משום חוט הצבוע בקלא אילן, אלא מחשש שמא המוכרים ימכרו את החוט שאיתו הם בודקים את צבע התכלת האם הוא טוב או לא. וחוט כזה פסול לציצית משום שהוא נצבע שלא לשם מצות ציצית. **קושיא: וליכתבה אדיסקי:** נשלח איגרות לכל הצובעים את חוטי התכלת ונודיע להם שהחוט המשמש לבדיקה פסול לציצית. **תירוץ: אדיסקי ליקום וליסמוך?** האם אפשר לסמוך על מכתבים? (וכן האם אפשר לסמוך על הצובעים שיקיימו את הכתוב במכתב? (רבינו גרשום)).

קושיא: אמר רבא השתא חמץ וכו': הרי לגבי איסור חמץ בפסח ואיסור אכילה ביום הכיפורים שהם איסורי כרת, אנו כן סומכים על איגרות. שהרי הסנהדרין היו שולחים איגרות לארצות רחוקות להודיע להם שעיברו את השנה, שידעו מתי יחול פסח ויום כיפורים. ואם כן האם על איסור עשה (הכוונה לאיסור לאו של כלאיים) לא נסמוך על איגרות?

אלא אמר רבא: את הדבר הבא אמרתי, וכך אמרו בארץ ישראל בשם רבי זירא כמותי. החשש הוא שמא יקרע הסדין בתוך שלוש אצבעות משפת הבגד, והוא יתפור אותו, והוא ישאיר את החוטים לשמש כחוטי הפשתן בציצית. אך באמת הם פסולים, כי התורה אמרה 'תעשה ולא מן העשוי' כלומר עליך להטיל ציצית במעשה ישיר, ולא לעשות מעשה עקיף שעל ידו תיעשה הציצית מאליה. ואם כן כשיטיל בסדין הזה חוטי תכלת העשויים מצמר הוא יעבור על איסור כלאיים. כי מכיון שחוטי הלבן פסולים, אין כאן ציצית, וממילא הוא עושה כלאיים שלא במקום מצות ציצית.

שרא רבי זירא לסדיניה: מה שנאמר בארץ ישראל בשם רבי זירא, זה שרבי זירא התיר את החוטי תכלת שבבגד הפשתן שלו (ויתכן שהוא הסביר שהוא עושה זאת בגלל החשש הנ"ל (ישר וטוב)).

טעם אחר לגזירה:

רב זירא אמר - גזירה נמי משום כסות לילה: החשש שמא יטיל תכלת בסדין פשתן ב'כסות לילה', ומכיון שכסות לילה פטורה מציצית יעבור על איסור כלאיים. [נחלקו הראשונים מהי כסות לילה. לדעת הרמב"ם כסות שלובש אותה בזמן הלילה (אפילו אם היא מיוחדת ליום). ולפי זה החשש שמא ילבש את הסדין שלו בלילה. לדעת הרא"ש כסות המיוחדת לילה (אפילו אם לובש אותה ביום). ולפי זה החשש שמא יטיל תכלת בסדין המיוחד ללילה].

*

ואמר רבא: דבר זה אמרתי, ובארץ ישראל אמרו זאת בשם רבי זירא כדברי: טלית של בגד (= מצמר או פשתים) וכנפיה של עור, דהיינו שנחתכו כנפיה ותפר במקומם עור, חייבת בציצית. אבל טלית של עור וכנפיה של בגד פטורה מציצית.

מאי טעמא, עיקר בגד בעינין: והטעם הוא, משום שחיוב ציצית הולך אחר עיקר הבגד, ולכן אם עיקר הבגד עשוי מצמר או פשתים חייב למרות שכנפיו מעור, ואם עיקר הבגד עשוי מעור פטור למרות שכנפיו מצמר או פשתים.

רב אחאי אזיל בתר כנף: רב אחאי סובר שחיוב ציצית הולך אחר הכנף, וא"כ הוא עשה להיפך מרבא, שאם הכנף עשוי מצמר או פשתים חייב למרות שעיקר הבגד מעור, ואם הכנף עשוי מעור פטור למרות שעיקר הבגד מצמר או פשתים.

*

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: הטיל שלוש ציציות לבגד שיש בו רק שלוש כנפות, ואח"כ תלה בבגד כנף רביעית ועשה בו ציצית, פסולה משום שנאמר "גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת כְּסוּתָךְ אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהּ", ולומדים מכך "תעשה" ולא מן העשוי כבר, וכיון שהטלת שלושת הציציות היתה שלא כדין, שהרי בגד בעל שלוש כנפות פטור מציצית, נמצא שכאשר הוא תולה את הכנף רביעית, שלושת הציציות כבר היו 'עשויות' מקודם כשהבגד לא היה חייב בציצית, ויש כאן 'תעשה ולא מן העשוי'.

קושיא על רב הונא: **מיתיבי:** למדנו בכרייתא - חסידים (= זריזים במצוות) הראשונים, כיון שארגו בטלית שיעור של ג' אצבעות (= שהוא שיעור 'בגד'), היו מטילים בה תכלת. ע"כ הכרייתא. ובגד שיש בו רק ג' אצבעות פטור מציצית, שהרי רק בגד שיש בו שיעור לכסות ראשו ורובו של קטן חייב בציצית, ובכל זאת הם הטילו בה ציצית ואח"כ כשהשלימו את הטלית ויש בה שיעור הם לא פסלו אותה משום 'תעשה ולא מן העשוי', וכמו כן אין לנו לפסול במקרה שהטיל שלוש ציציות לבגד שיש בו רק שלוש כנפות, ואח"כ תלה בבגד כנף רביעית ועשה בו ציצית.

תירוץ: **אימא כיון שפצעו בה ג' היו מטילין לה תכלת:** תגרוס בכרייתא כך: לאחר שכמעט סיימו לארוג את הטלית והיה בדעתם להוסיף רק עוד ג' אצבעות, היו מטילים בה ציצית. נמצא שבשלב זה הבגד כבר חייב בציצית, ואין כאן 'תעשה ולא מן העשוי'.

קושיא נוספת: **ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי? (אבנא) והאמר ר' זירא הטיל למוטלת כשרה:** אם הטיל ציצית לטלית שכבר יש בה ארבע ציציות, כלומר שהוסיף בה עוד ארבע ציציות, ואח"כ הסיר את ארבע הציציות שכבר היו לה קודם לכן, כשרה. וקשה, מדוע היא כשרה? והרי את ארבע הציציות האחרונות הוא הוסיף שלא לצורך, וא"כ אח"כ כשהוא מסיר את הראשונות הרי זה 'תעשה ולא מן העשוי', ועליה להיות פסולה.

תירוץ: אמר רבא השתא בבל תוסיף קאי, מעשה לא הוי: כשהוא הוסיף את האחרונות הוא עבר על איסור תורה של 'בל תוסיף' (= שהתורה אמרה להטיל ארבע ציציות והוא הטיל שמונה), ולכן אין זה נחשב ל'מעשה', שהעובר על דברי תורה אין מעשיו מוגדרים כ'מעשה', ולכן בשעה שהוא מסיר את הראשונות אז הוא עושה 'מעשה' של הטלת הציציות האחרונות, ואין כאן 'תעשה ולא מן העשוי', אבל כשהוא מטיל ציצית לטלית בעלת שלוש כנפות, אמנם הוא עשה מעשה שלא לצורך אבל לא עבר בזה על דברי תורה (= אין איסור להטיל ציצית לבגד כזה), ולכן כשהוא מטיל ציצית בכנף הרביעית הרי זה 'תעשה ולא מן העשוי'.

קושיא על תירוץ רבא: מתקיף לה רב פפא: מנין שאותו אדם מתכוון להוסיף ארבע ציציות על ארבע הראשונות, אולי בכוונתו לבטל את הראשונות ולהסיר אותם, ונמצא שהוא לא עבר בזה על 'בל תוסיף', ואם הוא לא עובר על 'בל תוסיף' הרי שהוא כן עושה 'מעשה', וכיון שיש כאן מעשה פסול (= שהרי באותה שעה כבר יש בה את ציציות הראשונות והיא לא חייבת בציציות האחרונות) הרי שלאחר שהוא מסיר את הראשונות צריך לפסול את הטלית משום 'תעשה ולא מן העשוי', ומכך שר' זירא הכשיר אותה כמו כן יש להכשיר במקרה שהטיל שלוש ציציות לבגד שיש בו רק שלוש כנפות ואח"כ תלה בכנף רביעית ועשה בו ציצית, וחזרה הקושיא על רב הונא שפסל.

אמר ר' זירא אמר רב מתנא אמר שמואל, תכלת אין בה משום כלאים: הגמ' מבינה כעת שכוונתו שהמטיל תכלת לסדין של פשתן אינו עובר על איסור כלאיים, לפי שהתורה לא אסרה כלאיים בציצית. **ואפי' בטלית פטורה:** הגמ' תבאר מיד.